

Крагујевац памти

Ове године, 14. фебруара грађани Крагујевца окупили су се око маленог гробља где почивају храбре жене, следбенице Флоренс Најтингел - др Елизабет Рос, сестра Лорна Ферис и болничарка Мејбел Дирмер. Крагујевчани се сваке године, баш на дан смрти др Елизабет Рос, сећају хуманих подвига припадница британских медицинских мисија, које су биле решене да учине све што могу да би ублажиле рагне патње народа, служећи у пољским болницама у Србији. Истовремено, то је спомен не само на цивилне жртве Великог рата, већ и на српске лекаре који су исто тако умиралли, као и њихове британске колеге, поред постеља својих болесника.

Овој свечаној и истовремено потресној комеморацији, која се одржава већ 20 година на иницијативу прим. др Жарка Вуковића, нашег еминентног историчара медицине и доајена СЛД и дугогодишњег главног уредника *Лекара*, присуствовали су између осталих, амбасадори Велике Британије и Канаде. Љубазни домаћин био је градоначелник Крагујевца Верољуб Стевановић са сарадницима. Комеморација је започета богослужењем епископа шумадијског господина Јована, а завршена је пригодним говорима домаћина, затим британског амбасадора господина Стивена Водсворга, као и младих припадница крагујевачке мобилне јединице Црвеног Крста „Др Елизабет Рос“. Његова екселенција господин Водсворт је истакао хуманитарну ноту савезничке – британске помоћи Србији током Првог светског рата, која и дан-данас зближава два народа. Ова комеморативна свечаност завршена је полагањем венаца и цвећа од стране британског и канадског амбасадора, представника града Крагујевца, КЦ Крагујевац, Врањске болнице, Црвеног Крста Србије и многих других локалних хуманитарних и борачких организација. Ваљало би напоменути да је церемонији присуствовала Луиз Милер из далеког Единбурга, у Шкотској, која већ дуже време истражује и припрема књигу о Флори Сендс.

Пре деведесет и пет година, 1915, Крагујевац је био центар драматичних збивања, где се одигравала права борба за људске животе. Британске и савезничке санитарске јединице радиле се већ годину дана у Србији, негујући на хиљаде рањеника из прве фазе рата (Церске и Колубарске битке), као и жртве каснијих жестоких епидемија пегавца које су харале земљом. Британске медицинске мисије биле су специфичне по томе што је у њима био велики број жена – хирурга, лекара, медицинских сестара, болничарки и управног особља. Најистакнутије међу њима биле су јединице Болница жена Шкотске, на челу са највећом хероином хуманости 20. века др Елси Инглис, оснивачем овог покрета и јединице Српског потпорног фонда. Исто тако, много је жена дошло појединачно, на своју личну иницијативу, да би радиле добровољно у српском Црвеном крсту, локалним болницама и у другим хуманитарним организацијама. Те 1915. године, у овом граду за време страшне епидемије, људска несрећа била је највећа, као што ће се, готово три десетлећа касније, октобра 1941, у време Другог светског рата, трагедија новонити, стрељањем Крагујевчана.

Када је после озбиљне аустро-немачке офанзиве са севера, 1915, пао Београд и када су вероломно преко ноћи у рат ступили Бугари, упавши у земљу са истока, а непријатељске дивизије опколиле питома шумадијска брда, смртоносни пегавец косио је становништво. У већини српских градова владало је расуло. Србија је била на рубу пропасти. Ове драматичне догађаје у малој балканској држави потискује у други план ситуација на западном фронту у Француској, збивања на источном фронту у иредреволуционарној Русији, што је заокупило главну пажњу великих сила, чланица Антанте. Али, то је био тренутак који је изискивао да се Србији притекне што пре у помоћ, јер она је била најпотребнија. Малена Србија у том часу, само је доследно извршавала своје савезничке обавезе. Крагујевац тада постаје главни болнички центар у који се унуђују болесници и рањеници из целе земље... Тада пристижу британске санитарске мисије, где у највећем шумадијском граду развијају своју болницу, прво са 150 постеља, да би се капацитети ове болнице из дана у дан ширили по градским школама и достигли цифру од 600 кревета. Припаднице мисија очајнички су се трудили да без резерве помогну рањеним и уморућим војницима и српским грађанима којима су биле претрпане болесничке собе. Али,

најездом непријатеља. Била је ту и др Елси Инглис, оснивач Болница жена Шкотске, која је дошла у Србију и ступила на чело својих јединица, да помогне где је било најпотребније. Забележени су бројни примери жртвовања лекара и медицинских сестара, српских и британских, који су остали поред својих пацијената, лечећи и негујући их, све док су имали и последњи атом снаге, ниједног тренутка не одустајући од својих медицинских и моралних начела, савршено свесни да се тиме излажу смртној опасности. Британске жене ризикујући своје животе, пред непријатељем нису устукнуле, иако су отпустиле све покретне болеснике. Биле су дубоко потресене страхом и утученошћу својих српских пацијената да ће бити остављени на милост и немилост непријатељу, па су одбациле наредбу о евакуацији уз речи: „...јер ако ћемо помагати Србима, сада морамо остати на својим местима. Нисмо овамо послате да се повучемо на први знак опасности.“

Лечећи и негујући оболеле војнике и грађане, вршећи своју узвишену дужност разбољевају се и умиру од пегавца др Елизабет Рос и медицинске сестре Лорна Ферис и Мејбел Дирмер, Лујза Џордан, главна сестра Болнице жена Шкотске, Агнес Мунишул, Маргарет Фрејзер...

Срчаност и несебичност красила је ове младе Британке. Све време трајања рата, током жестоких битки српске војске између 1914. и 1918. године, ове особине су нарочито дошле до изражаја. У најтежим околностима и најнеповољнијим условима, невичне теренском раду у пољским болницама, показале су изузетне организационе способности као и велико хируршко умеће оперишући најтеже случајеве. Издржале су невероватне тешкоће и лишавања усред ратних страха и неизвесности, показујући при том дисциплинованост, храброст и одговорност у раду. Ваљало би истаћи њихову скромност и одсуство било каквог само-рекламерства. Ако се томе дода да су ове младе хероине углавном биле лордовске и богаташке кћери и припадале вишој друштвеној лествици, које су дошле право у српско благо да би умрле за Србију, њихови подвизи заслужују много више пажње него што је до сада било забележено у српској историографији.

И док још увек трају међу српским историчарима и интелектуалцима полемике о томе да ли би требало да слаavimo „време смрти“ или не, и да ли смо имали у великим силама праве војне савезнике спремне да нам помогну у сваком тренутку, храбре Британке и њихово прегалаштво јасно потврђују да хуманитарна страна савезничке помоћи Србији у Првом светском рату није изостала и била је заступљена као никада до тада. То је, на жалост, најчешће у нашој историографији прећуткивано и заборављано. Као да је историчаре занимала искључиво војна помоћ великих сила, чланица Антанте. Чини се, данас, да је та хуманитарна савезничка подршка, била много важнија. Без обзира шта историчари мислили и писали о томе, српски народ је савезништво са великим силама, посебно са Великом Британијом доживљавао управо тако, кроз рад лекарки и медицинских сестара у оквиру седам великих Болница жена Шкотске и јединица Српског потпорног фонда, које су делале искључиво у саставу српског војног санитета, свуда где су ратовали Срби: у Србији, Румунији и Русији (Добруда), али и у Грчкој, на Солунском фронту. Ова сарадња са изразито племенитим мотивима и са спремношћу жртвовања за друге, највише је допринела стварању најважнијих билатералних веза између Велике Британије и Србије. А да је то заиста тако, говори и чињеница да Британска амбасада у Београду у свом службеном календару за 2009. годину, месец фебруар посвећује Крагујевцу, где се сваке године одржава комеморација у част др Елизабет Рос, др Елси Инглис и више од 600 чланова британских медицинских мисија који су заједно радиле у тешким временима Првог светског рата и епидемије пегавог тифуса

